

พิษจากแมงดาทะเล : รายงานผู้ป่วย 2 ราย

ชรินทร์ หวังโรจน์รัตน์

รพ. สมุทรสาคร

ABSTRACT :

Wangrotjanarat C. Horseshoe Crab Poisoning : 2 Cases Report. (Region 7 Medical Journal 1997 ; 2 : 177-184).

Department of Pediatrics, Samutsakorn Hospital, Samutsakorn, Thailand.

A report of 2 cases of children who came to Samutsakorn hospital with the symptoms of weakness and respiratory arrest after Horseshoe Crab ingestion. Both of them recovered after being on respirator and symptomatic & supportive treatment for a few days. There are only 4 species of Horseshoe Crab today. Only 2 species were found in Thailand, *T. gigas* and *C. rotundicauda*. One that causes toxicity and death is *C. rotundicauda*. The toxin of Horseshoe Crab is neurotoxin. The symptoms of its toxicity are numbness of lips and extremities, dizziness, headache, nausea, vomiting. Fever, paralysis of muscles, respiratory distress and apnea. Only symptomatic treatments are needed for its toxicity, especially removing of poisons by gastric lavage, fluid supplement and respiratory support. There is no specific antidote .

บทคัดย่อ :

ชรินทร์ หวังโรจน์รัตน์. พืชจากแมงดาทะเล : รายงานผู้ป่วย 2 ราย. (วารสารแพทย์เขต 7 2540 ; 2 : 177-184).

กลุ่มงานกุมารเวชกรรม, รพ. สมุทรสาคร.

รายงานผู้ป่วยเด็ก 2 ราย ที่เกิดพิษจากการกินแมงดาทะเล ผู้ป่วยหยุดหายใจและต้องใช้เครื่องช่วยหายใจทั้ง 2 ราย ไม่มีผู้ป่วยเสียชีวิต แมงดาทะเลมีอยู่ 4 ชนิด แต่ในประเทศไทยมีอยู่เพียง 2 ชนิด คือ แมงดาจาน และแมงดาถ้วย การเกิดพิษส่วนใหญ่จะพบในผู้ที่รับประทานแมงดาถ้วย พิษของแมงดาทะเลเป็นพิษต่อระบบประสาท ทำให้ผู้กินมีอาการชาตามริมฝีปาก และปลายมือปลายเท้า มึนงง ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน อ่อนแรง กล้ามเนื้อไม่ทำงาน หายใจไม่สะดวก จนกระทั่งหยุดหายใจ การรักษายังไม่มีการรักษาเฉพาะ การรักษาเป็นการมุ่งเน้นเอาสารพิษออกให้มากที่สุด และการรักษาตามอาการ ซึ่งถ้าเริ่มให้การรักษาเร็ว จะได้ผลดี

บทนำ

แมงดาทะเล และไข่แมงดาทะเลเป็นอาหารที่คนไทยนิยมรับประทานกันมาก แต่การรับประทานตัวและไข่แมงดาทะเล ชนิดแมงดาถ้วยอาจเกิดพิษต่อผู้รับประทานได้ อาจรุนแรงถึงกับเสียชีวิตได้ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายทะเลนิยมรับประทานแมงดาทะเลกันมาก แต่ก็ไม่พบผู้ป่วยที่เกิดพิษจากแมงดาทะเลบ่อยนัก เพราะประชาชนในพื้นที่มักจะรู้จักแมงดาทะเลดีว่าชนิดไหนรับประทานได้ และชนิดไหนรับประทานไม่ได้ แต่ปัจจุบันมีการอพยพมาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก ผู้ที่เพิ่งย้ายมาอยู่ใหม่ ๆ อาจจะไม่รู้จักชนิดของแมงดาทะเลดี และประกอบกับบริเวณลำคลอง ริมแม่น้ำ บริเวณป่าชายเลนสามารถพบแมงดาทะเลได้โดยง่าย ไม่ต้องซื้อหา จึงมีผู้ป่วยจากพิษแมงดาทะเลได้บ่อยขึ้น ในรายงานนี้ รายงานผู้ป่วยเด็ก 2 รายที่เกิดพิษแมงดาทะเล จากการรับประทานไข่และตัวแมงดาถ้วย ผู้รายงานจะขอรายงานไว้เป็นตัวอย่างเพื่อเป็นแนวทางการวินิจฉัยและรักษาที่ถูกต้องต่อไป

รายงานผู้ป่วย

รายที่ 1

ผู้ป่วยเด็กชายไทย อายุ 5 ปี ภูมิลำเนาอยู่ ตำบลแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ HN 0068945 AN 11288-38 ถูกนำตัวมาโรงพยาบาลด้วยอาการไม่รู้สึกตัว ไม่หายใจ

ประวัติปัจจุบัน ผู้ป่วยกับเด็กที่โตกว่าอีก 1 คน อายุประมาณ 10 ปี พบแมงดาทะเลอยู่บริเวณริมคลองเด็กโตจึงนำมาเผาทั้งตัวแบ่งกันรับประทาน เด็กได้รับประทานไปเพียงเล็กน้อย ส่วนผู้ป่วยรับประทานไปมากกว่าครึ่งตัว หลังจากรับประทานประมาณครึ่งชั่วโมงผู้ป่วยมีอาการปวดศีรษะ มือเท้าชา อาเจียน ญาติของผู้ป่วยมาพบเข้าจึงรีบนำส่งโรงพยาบาล ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที ระหว่างเดินทางใกล้จะถึงโรงพยาบาล ผู้ป่วยอาเจียน แขนขาอ่อนแรง ไม่หายใจ ปากเขียว

การตรวจร่างกายแรกพบ ผู้ป่วยไม่รู้สึกตัว เขียว ไม่หายใจ หัวใจไม่เต้น ม่านตาไม่ตอบสนองต่อแสง ได้ทำ CPR แล้วรับตัวไว้ที่หอผู้ป่วยหนัก ใช้เครื่องช่วยหายใจ หลังจากใช้เครื่องช่วยหายใจประมาณ 12 ชั่วโมง ผู้ป่วยเริ่มหายใจได้เอง รูม่านตาตอบสนองต่อแสง ผู้ป่วยรู้สึกตัวขึ้น

การตรวจทางห้องปฏิบัติการ CBC Hct = 35%, WBC = 11,300/mm³ Platelet = adequate, Neutrophil = 75%, Lymphocyte = 23%, Monocyte = 1%, Basophil = 1% U/A Specific gravity = 1.010, Albumin = negative, Sugar = negative, RBC = 0, WBC = 0 Sputum culture = normal flora ให้การรักษาโดยทำ CPR ใส่ท่อช่วยหายใจ และใช้เครื่องช่วยหายใจ ให้น้ำเกลือ

การดำเนินโรค

20 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุ รู้ตัวดี หายใจตามเครื่องช่วยหายใจ แขนขาอ่อนแรง

25 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุ รู้ตัวดี หายใจได้เอง ไม่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ แขนขาอ่อนแรง

2 วันหลังเกิดเหตุ รู้ตัวดี พูดคุยได้ดี ยังลุกนั่งเองไม่ได้

ผู้ป่วยอาการดีขึ้นเรื่อย ๆ ไม่มีไข้ 5 วันหลังรับตัวไว้ในโรงพยาบาล ผู้ป่วยอาการเป็นปกติ จึงให้กลับบ้าน

รายที่ 2

เด็กชายไทย อายุ 9 ปี ภูมิลำเนาปัจจุบันอยู่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร HN 0118016 AN 05585-40 ถูกนำส่งโรงพยาบาลโดยครู เนื่องจากเป็นลมในห้องน้ำที่โรงเรียน และหมดสติ ไม่หายใจระหว่างทางนำส่งโรงพยาบาล

ประวัติปัจจุบัน เข้าก่อนไปโรงเรียน บิดาซึ่งเป็นชาวจังหวัดมหาสารคาม แต่มาทำงานที่จังหวัดสมุทรสาคร จับแมงดาทะเลที่ริมคลองใกล้ที่พักมาเผารับประทาน และให้ผู้ป่วยรับประทาน 1 ตัว เวลาประมาณ 6.30 น. แล้วจึงไปโรงเรียน เมื่อถึงโรงเรียนผู้ป่วยรู้สึกตัวขึ้น หน้ามืด

และล้มในท้องน้ำ แขนขาไม่มีแรง ครูจึงนำส่งโรงพยาบาล ระหว่างทางผู้ป่วยแขนขา อ่อนแรงลง และหยุดหายใจ ปากเขียว

ตรวจร่างกายแรกพบ ผู้ป่วยไม่รู้สึกรู้ตัว ไม่ตอบสนองต่อการกระตุ้น แขนขา ไม่ขยับ รูม่านตา 7 มม. ไม่ตอบสนองต่อแสง หัวใจไม่เต้น ไม่หายใจ

Hct 41% WBC 25,300/mm³ N 91% L 8%
M 1% Platelet ปกติ

U/A Specific gravity 1.010 Albumin neg,

Sugar 4 +, RBC 0-1, WBC 0-1

BUN 12 mg/dl Creatinine 1.2 mg/dl Sodium 143 mmol/L, Potassium 3.2 mmol/L, Chloride 113 mmol/L, Total CO₂ 10 mmol/L

ให้การรักษาโดยการใส่ท่อช่วยหายใจ และใช้เครื่องช่วยหายใจ ให้น้ำเกลือ และให้ Dexamethasone

การดำเนินโรค

17 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุ เริ่มมีการตอบสนองต่อความ

เจ็บปวด

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะแตกต่างของสองเขาระหว่างแมงดาจานและแมงดากว้าง⁴

	แมงดาจาน <i>Tachypleus gigas</i>	แมงดาถ้วย <i>Carcinoscorpius rotundicauda</i>
ลักษณะทั่วไป	ตัวเมียมีหนามบริเวณขอบด้านข้างของส่วนท้อง ขนาดยาว 3 คู่แรก ขนาดสั้น 3 คู่หลัง	ตัวเมียมีหนามบริเวณขอบด้านข้างของส่วนท้องขนาดยาวใกล้เคียงกันทั้ง 6 คู่
ลักษณะของหาง	หางมีสัน ลักษณะเป็นสามเหลี่ยม	หางกลม ไม่มีสัน
ขนาด	ความยาวของกระดอง 30-40 ซม. กว้างไม่เกิน 25 ซม.	ความยาวของกระดอง 20-25 ซม. กว้างไม่เกิน 15 ซม.
แหล่งอาศัย	พื้นที่ท้องทะเลบริเวณชายฝั่งที่น้ำตื้น ๆ	ลำคลองในป่าชายเลน บริเวณชายฝั่งน้ำตื้น ๆ
ฤดูวางไข่	เมษายน - สิงหาคม และจะวางไข่ชุกชุมในเดือน มิถุนายน - กรกฎาคม	วางไข่ตลอดปี มีความชุกชุมของการวางไข่เท่ากันตลอดปี
การวางไข่	วางไข่บริเวณหาดทราย จำนวน 8-12 หลุม	วางไข่ริมตลิ่ง ละคลองในป่าชายเลน จำนวน 1-2 หลุม
ความดกของไข่	9,000 ฟอง	14,000 ฟอง
ลักษณะของไข่	เป็นเม็ดกลม ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 มม.	เป็นเม็ดกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 มม.
การแพร่กระจาย	สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ถึง ชลบุรี จันทบุรี	ชุมพร สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา
ลักษณะของตัวที่เป็นพิษ		ลำตัว ตา มีสีแดง ตอนล่างของลำตัวมีขนสีแดง

18 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุ เริ่มยกมือและเท้าข้าง

22 ชั่วโมงหลังเกิดเหตุ ถอดท่อช่วยหายใจออกได้
หายใจโดยใช้ O₂ mask

1 วันหลังเกิดเหตุ ผู้ป่วยพูดไม่รู้เรื่อง ไม่ทำตาม
คำสั่ง หายใจได้เอง ไม่หอบ ร้องปวดศีรษะ

2 วันหลังเกิดเหตุ พูดรู้เรื่องบ้าง เรียกสมิตาได้
หายใจได้เอง

3 วันหลังเกิดเหตุ ปั่นปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัว
ไม่มีไข้

ผู้ป่วยอาการดีขึ้นเรื่อย ๆ และได้ให้กลับบ้านได้หลังจาก
จากอยู่โรงพยาบาล 6 วัน

วิจารณ์

แมงดาทะเลเป็นสัตว์ที่เกิดในยุคโบราณประมาณ
360 ล้านปีมาแล้ว มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษทั่ว ๆ ไป
ว่า Horseshoe crab หรือ King crab แต่แมงดาทะเล
ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับปูหรือกุ้ง แต่จัดอยู่ในพวกเดียวกับ
แมงมุมและแมงป่อง ปัจจุบันมีแมงดาทะเลอยู่เพียง 4
ชนิดเท่านั้นคือ¹⁻³

1. *Limulus polyphemus* ทางมีลักษณะเป็น
สามเหลี่ยม ตัวผู้มีขอจับที่พองออกเป็นกระเปาะเพียงคู่เดียว
ตัวเมียมีหนามบริเวณขอบด้านข้างของส่วนท้องขนาดยาว
ใกล้เคียงกันทั้ง 6 คู่เหมือนตัวผู้ ขนาดใหญ่สุดมีความยาว
ตลอดตัวมากกว่า 60 เซนติเมตร

2. *Tachypleus tridentatus* ทางเป็นสามเหลี่ยม
ตัวผู้มีรอยหยัก 2 แห่งบริเวณขอบด้านหน้าของกระดอง
ขอจับพองออกเป็นกระเปาะ 2 คู่ ตัวเมียมีหนามบริเวณ
ขอบด้านข้างของส่วนท้องขนาดยาว 3 คู่แรก และขนาดสั้น
3 คู่หลัง ส่วนในตัวผู้มีขนาดความยาวใกล้เคียงกัน ขนาด
ใหญ่สุดมีความยาวตลอดลำตัวประมาณ 74 เซนติเมตร

3. *Tachypleus gigas* ทางมีลักษณะเป็นสาม-
เหลี่ยม มีสันซึ่งมีหนามเล็ก ๆ เรียงเป็นแถวตามความยาว
อยู่ตรงกลางด้านบนของหาง ตัวผู้มีขอจับพองออกเป็น
กระเปาะ 2 คู่ ตัวเมียมีหนามบริเวณขอบด้านข้างของ

ส่วนท้องขนาดยาว 3 คู่แรก และสั้น 3 คู่หลัง ในตัวผู้มี
ขนาดความยาวใกล้เคียงกัน ขนาดใหญ่สุดมีความยาวของ
กระดอง 30-40 เซนติเมตร ความกว้างของกระดองไม่
เกิน 25 เซนติเมตร

4. *Carcinoscorpius rotundicauda* ทางมีลักษณะ
ค่อนข้างกลม ไม่มีสัน ตัวผู้มีขอจับ 2 คู่ ลักษณะคล้าย
ก้ามหนีบเนื่องจากปล้องรองสุดท้ายยื่นออกไปประกบกับ
ปล้องสุดท้าย หนามบริเวณขอบด้านข้างของส่วนท้องมี
ขนาดยาวใกล้เคียงกัน 6 คู่ ทั้งในตัวผู้และตัวเมีย ขนาด
ใหญ่สุดจะมีความยาวกระดอง 20-25 เซนติเมตร ความ
กว้างของกระดอง ไม่เกิน 15 เซนติเมตร

แมงดาทะเลจะอาศัยอยู่ตามชายทะเลในบริเวณ
น้ำตื้น ๆ ที่ไม่มีคลื่นลม ซึ่งมีพื้นเป็นทรายหรือทรายปน
โคลน บริเวณปากแม่น้ำที่ติดต่อกับทะเลหรือบริเวณคูกอ่าว
สำหรับในประเทศไทยพบแมงดาทะเลเพียง 2 ชนิดเท่านั้น¹
คือ แมงดาจาน (*Tachypleus gigas*) และแมงดาถ้วย
(*Carcinoscorpius rotundicauda*) ลักษณะของแมงดา
ทะเลทั้งสองชนิด สรุปดังตารางที่ 1 แมงดาทะเลทั้ง 2
ชนิด พบแพร่กระจายทุกชุมทั้ง 2 ฝั่งของอ่าวไทย เช่น
บริเวณจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม สมุทรปราการ
ถึงจันทบุรี แมงดาจานมีอีกชื่อหนึ่งว่าแมงดาหางเหลี่ยม
เนื่องจากทางมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยม ส่วนแมงดาถ้วย
มีชื่อเรียกอื่นอีกเช่น แมงดาหางกลม ตัวที่มีตาสีแดง ตัว
สีแดง มีขนสีแดงเรียกว่า เหรา (อ่านว่า เห - รา) หรือ
แมงดาไฟ

แมงดาจานจะเริ่มวางไข่เดือนเมษายนถึงเดือน
สิงหาคม แต่จะทุกชุมในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม
ของทุกปี โดยวางไข่บนหาดทราย ส่วนแมงดาถ้วย
จะวางไข่ตลอดทั้งปี จะวางไข่บริเวณริมตลิ่งลำคลอง ใน
ป่าชายเลน ในขณะที่ตัวเมียวางไข่ ตัวผู้จะเกาะอยู่ข้างหลัง
ของตัวเมียโดยใช้ขอจับช่วยยึดตัวไว้ และจะปล่อยน้ำเชื้อ
ออกมาผสมกับไข่ในหลุม เกิดการปฏิสนธิภายนอก ตัวเมีย
จะกลบหลุมด้วยทรายและโคลน ไข่จะถูกฟักด้วยความร้อน
จากดวงอาทิตย์เป็นตัวอ่อนภายในเวลาประมาณ 30 วัน

ไข่และเนื้อของแมงดาทะเลสามารถนำมาบริโภคได้ถึงแม้ว่าบางครั้งผู้บริโภคอาจมีอันตรายถึงแก่ชีวิตก็ตาม⁴ ไข่แมงดาทะเลก็ยังคงเป็นอาหารที่นิยมสำหรับคนจำนวนมาก แมงดาทะเลที่ขายกันตามท้องตลาดมักจะเป็นตัวเมีย และต้มสุกแล้ว เนื่องจากนิยมบริโภคไข่มากกว่า เพราะเนื้อมีน้อย การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการของไข่แมงดาทะเลพบว่า ประกอบด้วยโปรตีน 24.96% ไขมัน 13.33% ความชื้น 59.17% เถ้า 2.09% และเกลือ (NaCl) 0.07% แม้ว่าเนื้อและไข่ของแมงดาทะเลจะใช้บริโภคได้ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่บางครั้งก็พบว่าผู้บริโภคแมงดาทะเลแล้วเกิดเป็นพิษถึงแก่ความตายอยู่เสมอ ซึ่งแมงดาทะเลชนิดที่บริโภคแล้วเป็นพิษทำให้ตายได้นั้น คือแมงดาทะเลหางกลม (แมงดาถ้วย) หรือ เหรา ถึงอย่างไรก็ตามจะเป็นแมงดาถ้วยธรรมดาหรือแมงดาจานก็ตาม ก็ควรระวังในการบริโภคเพราะส่วนของกระเพาะ ลำไส้ และสิ่งขับถ่ายของแมงดาทะเลทั้งสองชนิดอาจทำให้มีเน่าได้ การนำมาบริโภคจะต้องตัดส่วนท้องซึ่งเป็นหลอดยาวจากปากไปถึงทวารทิ้งเสีย ระวังอย่าให้ส่วนของลำไส้แตกและอย่าให้เศษอาหารที่ตกค้างอยู่ในลำไส้ละลายปนออกมา ควรจะล้างไข่และเนื้อด้วยน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้งก่อนที่จะนำไปประกอบอาหาร

ในต่างประเทศมีรายงานว่าทั้งแมงดาถ้วยและแมงดาจานอาจเป็นพิษทำให้ถึงตายได้โดยพิษจะอยู่ในเนื้ออวัยวะภายในและไข่ซึ่งจะเป็นพิษมากในช่วงฤดูสืบพันธุ์⁴

Fusetani⁴ ได้เก็บตัวอย่างแมงดาถ้วยและแมงดาจานจากบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 9 ตัว ในเดือนมกราคม 2523 และเก็บตัวอย่างอีก 118 ตัว ในเดือนมีนาคม, พฤศจิกายน 2523 และเดือนกุมภาพันธ์, เมษายน 2524 เป็นเพศผู้ 63 ตัว เพศเมีย 55 ตัว ไปทำการศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพิษ ผลจากการศึกษาพบว่า มีเพียงสองตัวที่เป็นพิษ ทั้งคู่เป็นแมงดาถ้วย ตัวเมีย ตัวแรกเก็บในเดือน มกราคม 2523 พบว่าส่วนที่เป็นพิษมากที่สุดคือตับ รองลงมาได้แก่ไข่และกล้ามเนื้อ ส่วนตัวที่สองเก็บในเดือนมีนาคม 2523 ส่วนที่เป็นพิษมากที่สุดคือเหงือก พบว่าพิษของมันมีลักษณะคล้ายกับ para-

lytic shellfish poisoning พบว่าพิษของมันมี 2 พวก พวกแรกซึ่งเป็นพิษส่วนใหญ่ มีคุณสมบัติคล้ายกัน saxitoxin ซึ่งเป็นพิษที่พบในปูพวก xanthid crab ส่วนพิษพวกที่สองซึ่งเป็นส่วนน้อย พบว่ามีลักษณะทาง chromatographic แตกต่างจากพิษของสัตว์ทะเลเท่าที่รู้จักกัน แต่อาการของพิษชนิดนี้ ที่เกิดกับสัตว์ที่ใช้ทดลองมีอาการแบบเดียวกับพิษในพวกหอยสองฝา

พิษของแมงดาทะเลยังไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่าสาเหตุมาจากอะไร แต่เชื่อกันว่าอาจจะเกิดจากอาหารที่มันกินเข้าไป ซึ่งจะขึ้นอยู่กับบริเวณที่มันอาศัยอยู่ด้วย เช่นเดียวกับการเกิดพิษในหอยจำพวก Mussel และ Clam ซึ่ง Sommer และ Mayer⁵ ได้รายงานว่า หอยพวกนี้เกิดเป็นพิษขึ้นเนื่องจากพวกไดโนแฟลกเจลเลต (Dinoflagellate) ชื่อ Gonyaulax catenella ซึ่งเป็นพิษ Sommer ได้ทดลองเลี้ยงแพลงตอนชนิดนี้ไว้ในห้องทดลองแล้วเอาหอยที่ไม่เป็นพิษใส่ลงไป ปรากฏว่าหอยเกิดเป็นพิษขึ้น แต่เมื่อเอาหอยนี้ไปใส่น้ำที่ไม่มีแพลงตอนชนิดนี้ หรือใส่น้ำที่มีแพลงตอนชนิดอื่น ๆ ซึ่งไม่มีพิษ จะกลายเป็นหอยที่ไม่มีพิษภายในเวลาไม่กี่วัน ซึ่งหอยเหล่านี้สามารถขับถ่าย หรือกำจัดพิษออกจากตัวมันได้ภายในเวลาอันสั้น ถ้ามันได้อยู่ในน้ำที่สะอาดไม่มีแพลงตอนที่พิษ

ไข่ของแมงดาทะเลที่มีพิษเพียง 2,600 M.U./กรัม ก็สามารถทำให้ผู้บริโภคตายได้⁴ พิษของแมงดาทะเลจะมากน้อยต่างกันในแต่ละตัว ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับบริเวณหรือส่วนของตัวที่มีพิษสะสมอยู่และถิ่นที่อยู่ต่างกันของแมงดาทะเล อย่างไรก็ตามก็สรุปได้ว่า พิษของแมงดาทะเลเป็นสารพวก alkaloid ซึ่งเป็น neurotoxin มีผลต่อระบบประสาทซึ่งเป็นพิษรวดเร็วต่อคนและสัตว์เลี้ยง อาการของพิษจะมีลักษณะคล้ายกับอาการเป็นพิษของพวกหอยสองฝา (paralytic shellfish poisoning) และพวก Xanthid crab คือหลังจากรับประทานแมงดาทะเลที่เป็นพิษเข้าไปประมาณครึ่งชั่วโมงจะเริ่มมีอาการชาที่ริมฝีปาก ปลายนิ้วมือและปลายนิ้วเท้า มึนงง ปวดศีรษะ คลื่นไส้ ประสาทสัมผัสชา อ่อนเพลียร่างกายสูง ท้องเป็นตะคริว

ขากรรไกรค้าง พุดไม่ได้ แขนขาอ่อนเปลี้ย กล้ามเนื้อไม่ทำงาน น้ำลายฟูมปาก หายใจไม่สะดวก หหมดความรู้สึก และหยุดหายใจในที่สุด อาการทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายใน 2-4 ชั่วโมง ผู้ป่วยจะมีอาการมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับว่าบริโภคแมงดาทะเลเข้าไปมากหรือน้อย และอาเจียนออกมามากหรือน้อย ถ้าอาเจียนออกมามาก อาการก็จะน้อยลง ระยะเวลาของการตายไม่ทราบแน่นอน แต่มักจะตายภายใน 16 ชั่วโมง

ในปัจจุบันยังไม่มียาที่จะรักษาพิษของแมงดาทะเลได้โดยตรง ควรรักษาประคับประคองตามอาการโดยมีหลักการดังนี้⁶

1. ล้างกระเพาะของผู้ป่วยเพื่อเอาส่วนของแมงดาทะเลที่ยังคงเหลืออยู่ในกระเพาะออกให้มากที่สุด

2. คอยระวังเฝ้าดูผู้ป่วยเกี่ยวกับระบบหายใจ เพราะสาเหตุของการตายอยู่ที่กล้ามเนื้อเกี่ยวกับการหายใจ เป็นอัมพาตหยุดทำงานต้องเตรียมเครื่องช่วยหายใจไว้ เพื่อจะได้ใช้ได้ทันเวลาที่ เมื่อผู้ป่วยหยุดหายใจ

3. การใช้ยาสตีโรน Dexamethasone ไม่เชื่อว่าจะได้ผลในการรักษา⁷

4. ให้การรักษาตามอาการ ให้น้ำเกลือและกลูโคสให้เพียงพอ

ผู้ป่วยที่รายงานทั้ง 2 รายนี้ พบว่าเมื่อซักประวัติจะเป็นการรับประทานแมงดาด้วย จับมาเผารับประทานเอง โดยรายแรกเป็นเด็กโตแต่ยังไม่รู้จักแมงดาทะเลดีเป็นผู้จับตามริมตลิ่งมาเผารับประทานและแบ่งให้ผู้ป่วยรับประทานด้วย ในรายที่สองเป็นผู้ใหญ่แต่เป็นคนจากถิ่นอื่นซึ่งยังไม่รู้จักแมงดาทะเลดี จับแมงดาทะเลจากบริเวณริมตลิ่งใกล้ที่พักมารับประทานเอง และให้ผู้ป่วยรับประทานด้วย เนื่องจากจังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดที่มีการอพยพแรงงานเข้ามาทำงานกันมาก จึงอาจจะเกิดผู้ป่วยจากพิษแมงดาทะเลได้มาก ผู้ป่วยทั้งสองรายเมื่อเริ่มเกิดอาการมีการพยายามนำส่งโรงพยาบาลโดยรวดเร็ว แต่ก็ยังมีภาวะหัวใจหยุดเต้นขณะกำลังเดินทาง แต่ไม่นานนักก็ถึงโรงพยาบาล จึงยังสามารถช่วยชีวิตได้ ข้อสังเกตอีกประการ

คือผู้ป่วยทั้งสองรายมีรูปร่างผอมบางและไม่ตอบสนองต่อแสง ซึ่งเป็นผลจากพิษของแมงดาทะเล ไม่ใช่เกิดจากสมองตาย ฉะนั้นจึงต้องให้การรักษาย่างเต็มที่ ซึ่งผลการรักษา รายแรกหลังจากใช้เครื่องช่วยหายใจ และน้ำเกลือ ผู้ป่วยก็สามารถหายใจเป็นปกติได้ ส่วนในรายที่สองมีการให้ Dexamethasone และใช้เครื่องช่วยหายใจและน้ำเกลือ ก็ได้ผลการรักษาดีเช่นกัน

ในประเทศไทยมีรายงานผู้ป่วยจากพิษแมงดาทะเลโดยศาสตราจารย์ นายแพทย์มุกดา ตฤณานนท์^{8,9} ไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 แต่ในปัจจุบันก็ยังพบผู้ป่วยจากพิษแมงดาทะเลได้ในจังหวัดชายทะเล ผู้รายงานจึงได้รายงานผู้ป่วยสองรายเพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับแพทย์ซึ่งอาจพบผู้ป่วยจากพิษแมงดาทะเลได้

สรุป

รายงานผู้ป่วยเด็ก 2 รายที่ได้รับพิษจากการรับประทานแมงดาทะเล ได้สรุปถึงอาการ การรักษา รวมทั้งลักษณะของแมงดาทะเลทั้งสองชนิดที่พบได้ในประเทศไทยไว้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้รายงานขอขอบพระคุณ นายแพทย์พินิจ นริฏโชติ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมุทรสาคร แพทย์หญิงพิมพ์ประไพ รัตนศิริ หัวหน้ากลุ่มงานกุมารเวชกรรม ที่อนุญาตและสนับสนุนการรายงานนี้

เอกสารอ้างอิง

1. จุฬ สิ้นชัยพานิช. การจำแนกชนิดและการแพร่กระจายของแมงดาทะเล. วารสารการประมง 2528 ; 38 : 51-6.
2. จุฬ สิ้นชัยพานิช. ชีวิตวิทยาของแมงดาทะเล. วารสารการประมง 2528 ; 38 : 85-92.
3. จุฬ สิ้นชัยพานิช. ชีวิตวิทยาของแมงดาทะเล (ตอนที่ 2). วารสารการประมง 2528 ; 38 : 175-81.
4. จุฬ สิ้นชัยพานิช. พิษของแมงดาทะเล. วารสารการ-

- ประมง 2528 ; 38 : 369-80.
5. Sommer H, Mayer RF. Paralytic Shellfish Poisoning. Arch Path 1937 ; 24 : 560-98.
6. มุกดา ตฤชณานนท์. สัตว์บางชนิดที่เป็นพิษจากการกิน. ใน : มุกดา ตฤชณานนท์, และคณะ, บรรณาธิการ. สัตว์มีพิษและการรักษาพิษสัตว์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ ; 2527 ; 159-69.
7. มุกดา ตฤชณานนท์. แมงดาทะเลเป็นพิษ. สารศิริราช 2538 ; 47(8) : 770-1.
8. Trishnananda M, et al. Poisoning following the ingestion of the Horseshoe Crab (*Carcinoscorpius rotundicauda*) : Report of four cases in Thailand. J Trop Med Hyg 1966 ; 69 : 194-6.
9. มุกดา ตฤชณานนท์, และคณะ. แมงดาทะเลเป็นพิษ. จพสท 2509 ; 49 : 309-21.